

บทที่ 5

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

จากการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2503 เป็นหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 แนวคิดเรื่องของการจัดการเรียนการสอนโดยอาศัยผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง นับเป็นแนวคิดสำคัญในการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรฉบับดังกล่าว ได้ส่งเสริมให้ครูเปลี่ยนแนวการจัดการเรียนจากการที่ครูเป็นศูนย์กลางจากผู้บอก ผู้บรรยาย มาสู่การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ให้นักเรียนมีส่วนร่วม

หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ก็ได้ให้ความสำคัญกับผู้เรียนมาโดยตลอด แต่การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางก็ยังไม่บังเกิดผลในทางปฏิบัติในระดับที่เป็นที่น่าพอใจ ครูยังไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนจากการที่ครูเป็นศูนย์กลางมาเป็นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนการสอนยังอาศัยตำรา แบบเรียนที่ส่งเสริมการท่องจำเนื้อหามากเกินไป ครูป้อนความรู้ให้แก่เด็ก นั่นคือการเรียนรู้ของเด็กถูกกำหนดหรือสร้างขึ้นโดยครูเป็นผู้สอน ตลอดจนครูขาดความรู้ความเข้าใจและขาดแนวทางที่ชัดเจนในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

เมื่อประมาณ พ.ศ. 2538 ได้เริ่มมีการปฏิรูปทางการเมืองเกิดขึ้น วงการศึกษาก็ได้มีการเคลื่อนไหวให้มีการปฏิรูปการศึกษาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งส่งผลทำให้เกิดพระราชบัญญัติการศึกษาขึ้น การปฏิรูปครั้งนี้มีประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนที่ชัดเจน และยังคงต้องให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หรือการจัดการเรียนการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542) ได้กล่าวถึงพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หมวด 1 ความมุ่งหมายและหลักการ และหมวด 4 แนวการจัดการศึกษาไว้ดังนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

หมวด 1

ความมุ่งหมายและหลักการ

มาตรา 6: การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

หมวด 4

แนวการจัดการศึกษา

มาตรา 22: การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 24: การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้

- (1) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
- (2) ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
- (3) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
- (4) จัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

(5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

(6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542, 12-14)

จะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หมวด 1 มาตรา 6 สรุปลักษณะของการจัดการศึกษาควรพัฒนาเด็กในทุก ๆ ด้าน และหมวด 4 มาตรา 22 ให้ความสำคัญกับผู้เรียน มาตรา 24 เน้นเรื่องเนื้อหาสาระและจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน และเรียนรู้จากประสบการณ์จริง

ความหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งทางร่างกาย จิตใจ-อารมณ์ สังคม และสติปัญญา (ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาดังกล่าวมาแล้ว) การจัดกิจกรรมควรมีลักษณะดังนี้

1) กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางร่างกาย (Physical Participation) เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เคลื่อนไหวร่างกาย เพื่อช่วยให้ประสาททางการรับรู้ของผู้เรียนตื่นตัวพร้อมที่จะรับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ และเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ดี จึงควรจัดกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เคลื่อนไหวในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเป็นระยะ ๆ ตามความเหมาะสมกับวัย และระดับความสนใจของผู้เรียน

2) กิจกรรมที่ส่งเสริมการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางจิตใจ-อารมณ์ (Emotional Participation) เป็นกิจกรรมที่ส่งผลต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้เรียน ซึ่งจะช่วยให้การเรียนรู้นั้นเกิดความหมายต่อตนเอง กิจกรรมที่ส่งผลต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้เรียนมักเกี่ยวข้องกับชีวิต

ประสบการณ์และความเป็นจริงของผู้เรียน เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับนักเรียนโดยตรงหรือเรื่องใกล้ตัวนักเรียน

3) กิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนมีส่วนร่วมทางสังคม (Social Participation) เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับคน สิ่งของ และสิ่งแวดล้อมรอบตัว

4) กิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสติปัญญา (Intellectual Participation) เป็นกิจกรรมที่ทำทาบความคิดของนักเรียน ใฝ่ง่ายและไม่ยากเกินไป ควรเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยและความสามารถของเด็ก เพื่อกระตุ้นให้เด็กใช้ความคิดหรือลงมือกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

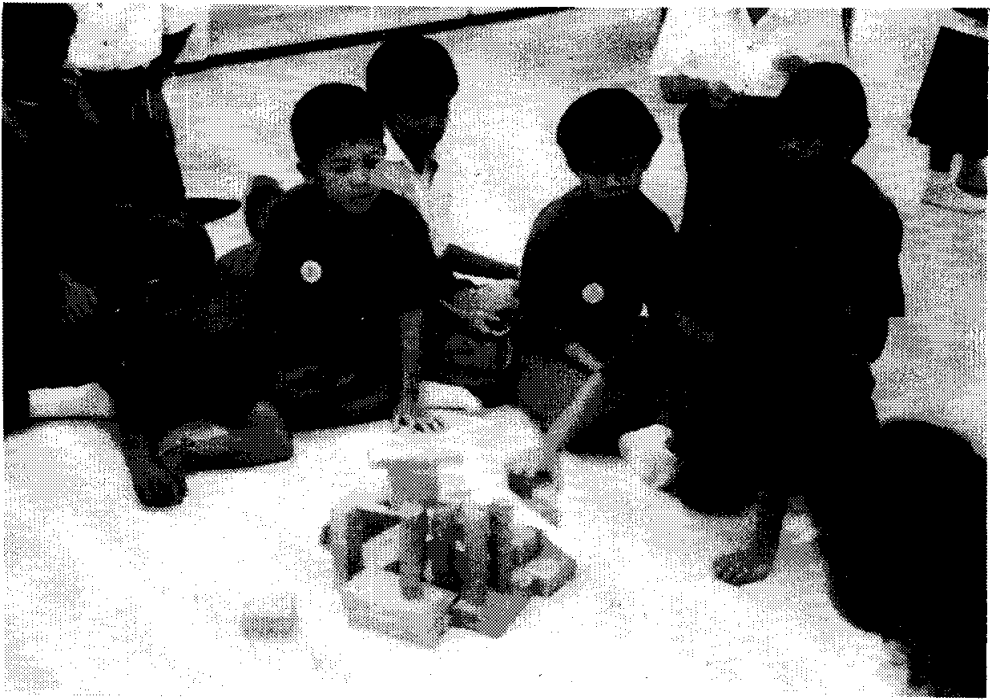
การจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (CIPPA Model)

ทิสนา แจมมณี (2542) ได้เสนอโมเดล CIPPA ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ-อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ดังนี้

CIPPA Model:

- C - Construct
- I - Interaction
- P - Physical Participation
- P - Process Skills
- A - Application

1. Construct หมายถึง การสร้างองค์ความรู้ตามแนวคิดของทฤษฎี Constructivism กล่าวคือ กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีควรเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสสร้างความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะทำได้เด็กหรือผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อตนเอง กิจกรรมนี้จะช่วยให้นักเรียนมีส่วนร่วมทางสติปัญญา

ภาพที่ 10 เด็กควรสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

- การสร้างความรู้โดย :
- : เด็กคิดริเริ่มเอง
 - : เด็กแสวงหาจากประสบการณ์ด้วยตนเอง
 - : เด็กคิดวิเคราะห์และสร้างความหมายโดยใช้

กระบวนการคิดต่าง ๆ

- : เด็กจัดระบบโครงสร้าง (scheme) ความรู้ด้วย

ตนเอง

2. **Interaction** หมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์กับคน สิ่งของ หรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว กิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีจะต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคล และแหล่งความรู้ต่าง ๆ เพื่อช่วยให้เด็กมีส่วนร่วมทางสังคม

การมีปฏิสัมพันธ์: กับบุคคล เช่น ครู เพื่อน พ่อแม่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

: กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ สวนสาธารณะ

: กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น สถานที่ต่างๆ ในชุมชน

โรงเรียน วัด ร้านค้า เป็นต้น

: กับสิ่งแวดล้อมทางด้านสื่อและเทคโนโลยี เช่น

ภาพที่ 11 เด็กเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับคน สิ่งของ และสิ่งแวดล้อม

3. **Physical Participation** หมายถึง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีโอกาสในการเคลื่อนไหวในการทำกิจกรรมลักษณะต่าง ๆ เช่น

- : การเคลื่อนไหวโดยกล้ามเนื้อย่อย
- : การเคลื่อนไหวโดยกล้ามเนื้อใหญ่

4. **Process Learning** การเรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ เพื่อช่วยให้เด็กมีส่วนร่วมทางด้านสติปัญญา กระบวนการต่าง ๆ ได้แก่

- : กระบวนการกลุ่ม
- : กระบวนการแสวงหาความรู้

: กระบวนการแก้ปัญหาและตัดสินใจ

: กระบวนการทำงาน

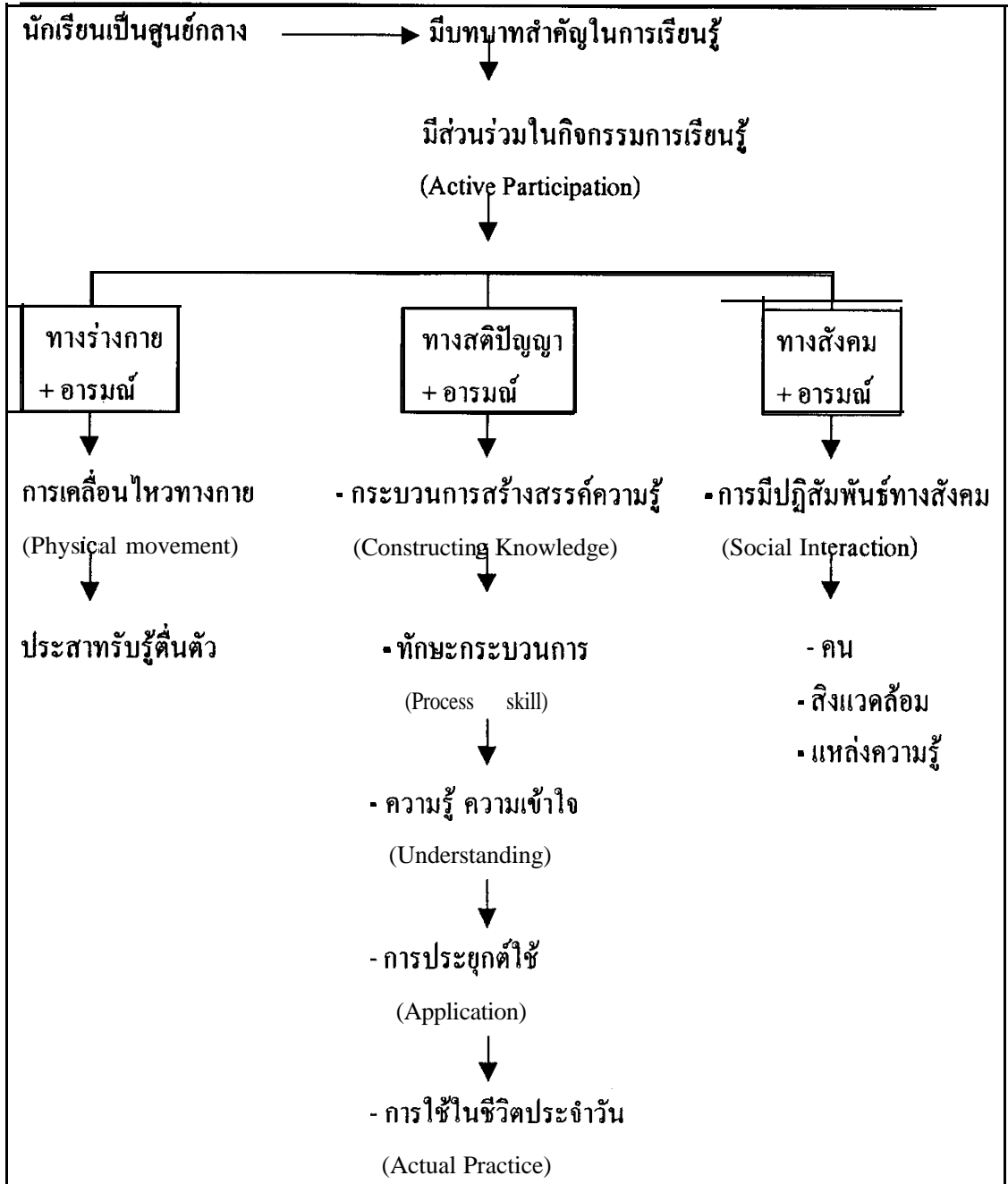
ฯลฯ

5. Application การนำความรู้ที่เรียนไปประยุกต์ใช้ซึ่งจะช่วยให้เด็กได้รับประโยชน์จากการเรียน และเกิดการเรียนรู้เพิ่มเติมขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าขาดการนำความรู้ที่เรียนไปประยุกต์ใช้ เด็กจะขาดการเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติจะทำให้ไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร

สรุป

CIPPA Model ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา สังคม และอารมณ์ การจัดการเรียนการสอนดังกล่าวจึงเป็นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียน (ดังตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 แสดงการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง CIPPA Model

ที่มา: ทิศนา แจมมณี (2542): การจัดการเรียนการสอนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง: โมเดล CIPPA. เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาหลักสูตรการอบรมครูโรงเรียนเอกชนระดับก่อนประถมศึกษา 21-23 เมษายน 2542 ณ โรงเรียนเทคนิควิมลบริหารธุรกิจ กทม.

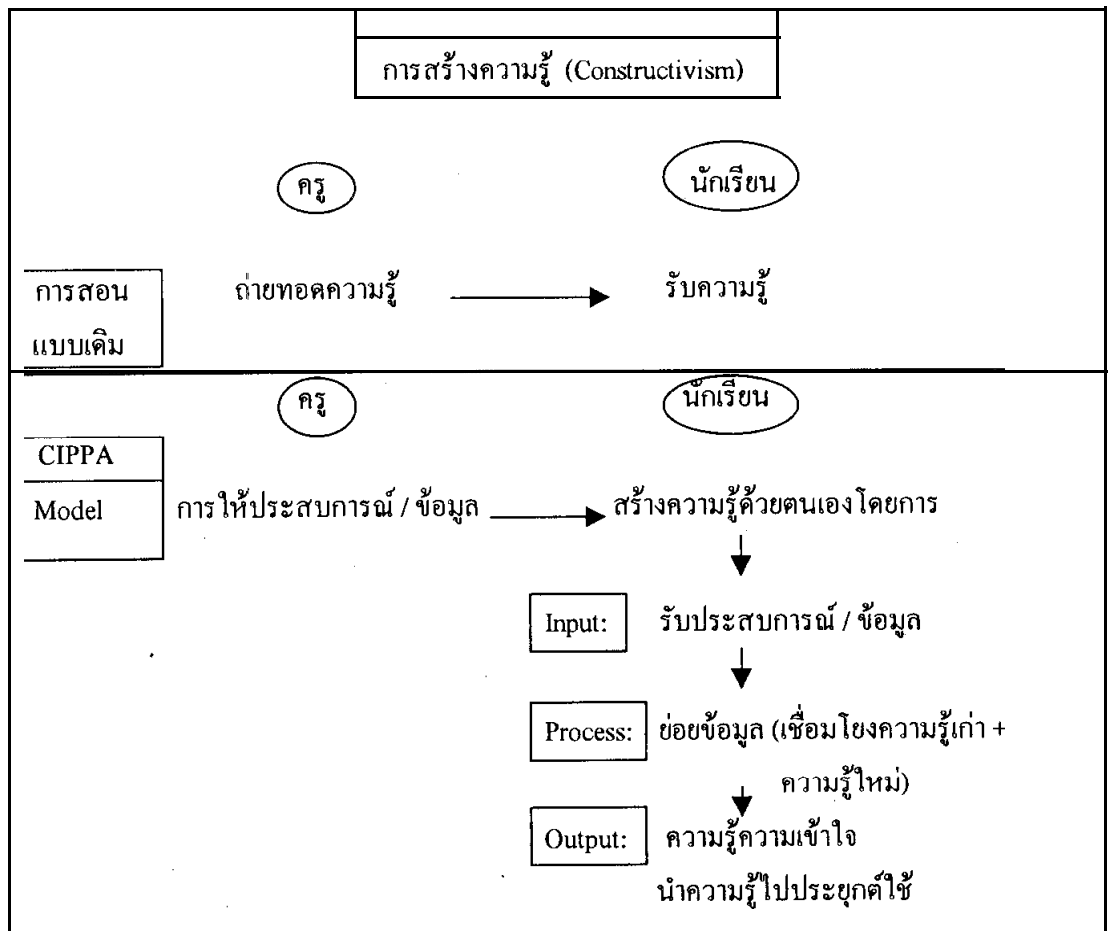
แนวคิดของทฤษฎีการสร้างความรู้โดยผู้เรียน: Constructivism

ก่อนนี้เราเชื่อกันว่า ครูผู้สอนเป็นผู้มีความรู้ในตัว ครูทำหน้าที่แจกหรือป้อนความรู้ให้แก่ศิษย์ นั่นคือ การเรียนรู้ของเด็กถูกกำหนดหรือถูกสร้างขึ้น โดยครูเป็นผู้บอกหรือผู้สอน

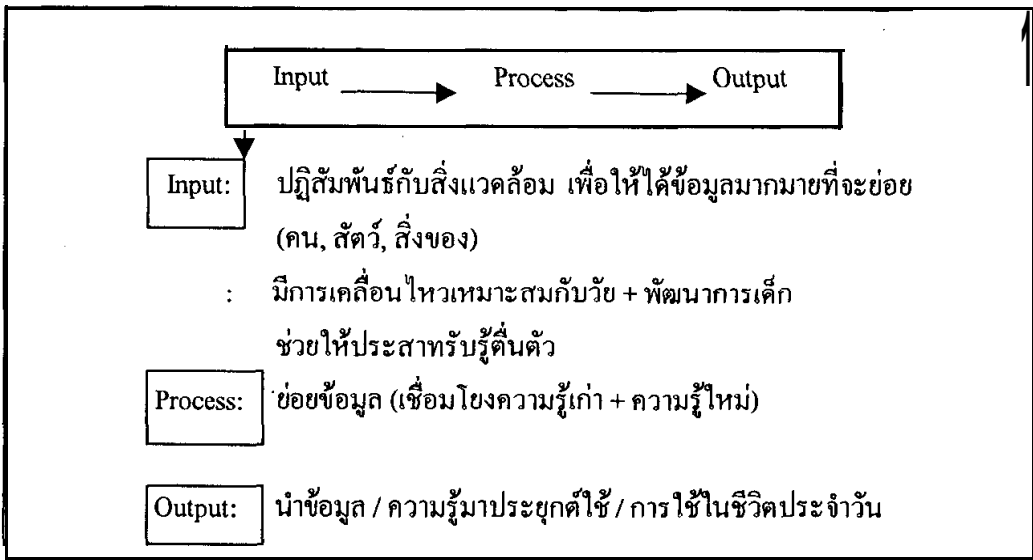
ต่อมา นักการศึกษา นักจิตวิทยาหลายคน รวมทั้งเพียเจท์ (Piaget) ได้เสนอความคิดว่า การเรียนรู้ของคนไม่ได้เกิดจากการที่คนอื่นสร้างให้ แต่เป็นการที่คน ๆ นั้นสร้างความรู้ขึ้นมาเองจากกระบวนการภายในของคน ๆ นั้นเอง

ตารางที่ 5 แสดงความแตกต่างของการสอนแบบเดิมและการสร้างความรู้ตาม CIPPA

Model

ตารางที่ 5 (ต่อ)

เพียเจท์ (อ้างใน Wadsworth, 1984, 14-19) เชื่อว่าการเรียนรู้ของคนเกิดจากกระบวนการภายในตัวเด็ก 2 ประการ คือ การจัดโครงสร้างทางความคิดภายใน (Organization) และการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม (Adaptation) หรือปรับความสมดุลของสมอง เพียเจท์เชื่อว่าคนเรามีโครงสร้างความรู้อยู่ในสมอง เมื่อเกิดประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมภายนอกด้วยประสาทสัมผัสใด ๆ ก็ตาม คนก็จะรับรู้ประสบการณ์นั้น แล้วส่งประสบการณ์นั้นเข้าไปในสมอง เข้าไปเปรียบเทียบกับโครงสร้างความรู้เดิมที่มีอยู่ ถ้าประสบการณ์ใหม่สอดคล้องกับโครงสร้างความรู้เดิมที่มีอยู่ ก็จะเกิดกระบวนการดูดซึม (Assimilation) เข้าไปในความรู้เดิม หากประสบการณ์ใหม่ที่รับเข้ามามีความแตกต่างจากโครงสร้างความรู้เดิม ก็จะมีการตรวจสอบเพื่อปรับโครงสร้างความรู้เดิมให้เป็นโครงสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมา (Accommodation) จนสามารถผสมผสานความคิดใหม่ให้กลมกลืนกับความคิดเก่าสภาพเช่นนี้ก่อให้เกิดความสมดุล (Equilibrium)

SOMETIMES YOU JUST HAVE TO ACCOMMODATE!

ภาพที่ 12 Accommodation

ที่มา: Wadsworth, B.J. (1984, 15). *Piaget's Theory of Cognitive and Affective Development*. New York: Longman.

กระบวนการที่เด็กมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและทำให้เกิดสถานะสมดุลเช่นนี้ จะนำไปสู่การพัฒนาสติปัญญาจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง จนถึงขั้น Operation (ความสามารถทางสมองในการแก้ปัญหา) ซึ่งเป็นขั้นสูงสุด

กล่าวโดยสรุป เด็กสร้างองค์ความรู้ด้วยตัวเอง จากกระบวนการภายในตัว ซึ่ง ล็อคเฮด (Lochhead, 1985) (อ้างใน เสาวณี เกียรติ, 2540) ได้เสนอแนวคิดของทฤษฎี Constructivism เป็นทฤษฎีว่าด้วยการเรียนรู้โดยการกระทำของตนเอง (Theory of active knowing) พอสรุปได้ดังนี้

1. การรับ “ความรู้” จะทำไม่ได้เต็มที่ด้วยการนั่งฟังนิ่งๆ หรือดูเฉยๆ (Knowledge is not passively received)
2. “ความรู้” ไม่ใช่สิ่งที่ถูกค้นพบ แต่จะถูกสร้างขึ้นจากประสบการณ์ของเราเอง (Knowledge is no found but constructed from our experience)

สรุป

จากแนวคิดของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางสามารถสรุปได้ว่า ความรู้เป็นสิ่งที่ผู้เรียนแต่ละคนต้องสร้างขึ้น เพื่อตัวเอง และโดยตนเอง (Knowledge is

something which each individual learn must construct for and by himself) ดังนั้น เด็กควรมีโอกาสสร้างโลกของเขาขึ้นมาจริง ๆ จากประสบการณ์ต่าง ๆ โดยการตรวจสอบ (investigate) สำรวจ ทดลอง ใช้นวัตกรรม และวิธีการต่าง ๆ ที่เด็กคิดว่าน่าจะใช้ได้ มีการทดสอบความรู้ที่ได้รับ และหาข้อสรุป จากแนวทางดังกล่าวนี้ เด็กจะได้เครื่องมือในการเรียนรู้ไปตลอด (Tools for life-long learning) ซึ่งจะมีประโยชน์และความหมายต่อตัวเด็กเองมากกว่าวิธีการที่ครูหยิบยื่นความรู้ด้วยการบรรยายจากตำรา เด็กไม่ควรถูกสอนให้ท่องจำเนื้อหาต่าง ๆ เท่านั้น แต่ควรถูกสอนให้รู้จักสร้างนวัตกรรมและทักษะขึ้นมาโดยผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ